

b) Vocibus antiquis *novae tribuuntur significationes*; imprimis verba neutra significatione transitiva et causativa usurpantur. E. g. *εὐχαριστεῖν* (olim gratum esse, gratias agere), orationem gratiarum actionis recitare, *μαθητεύειν* (discipulum esse, instruere) discipulum facere, *παιδεύειν* (educare, instruere) castigare, punire, *δαίμων*, *δαιμόνιον* (genius, spiritus, deus minoris ordinis) spiritus malus, *κεφαλή* (capitulum) volumen, *ξύλον* (lignum) arbor, *σχολή* (otium, tempus) schola etc.

c) *Voces et formae rariores* aut antea nonnisi a poetis usurpatae occurrunt. E. g. *ἀλέκτωρ* gallus, *ἀδθεντεῖν* dominari, *βρέχειν* rigare, *μεσονύκτιον* media nox, etc.

d) *Voces aliam, saepe longiorem induunt formam*. E. g. *ἀνάθημα* (*ἀνάθημα*) Deo sacrum, delendum, *ἀποστασία* (*ἀπόστασις*) defectio, *βασιλίσα* (*βασίλεια*) regina, *γινώσκω* (*γινώσκω*) cognosco, *ἐκχέω* (*ἐκχέω*) effundo, *μετοικεσία* (*μετοικησις*) transmigratio, *ὄπτασία* (*ὄψις*) visio, *σῆκω* (*ἔστηκα*) sto, etc.

e) *Novae voces, copulationes et terminationes inductae sunt*; ut substantiva cum praepositione *συν* conjuncta, vel in *-μα* cadentia, adjectiva syllaba *-ως* terminata, verba in *-όω*, *άζω* et *ίζω* desinentia. E. g. *ἀγενεαλόγητος* sine genealogia, *πάντοτε* (*ἐκάστοτε*) semper, — *ἀλεκτοροφονία* gallicinium, *δικαιοκρισία* justum iudicium, *εἰδωλόθυτον*, *εἰδωλολατρεία*, *μονόφθαλμος* luscus, *σιτομέτριον* frumenti mensura, *ἀγαθοουργεῖν* benefacere, *ἀποκεφαλίζειν* caput amputare, *καλοποιεῖν* recte agere, *λιθοβολεῖν* lapidibus petere, *ὀρθοποδεῖν* recte incedere, recte facere, *παραδειγματίζειν* ignominiae exponere, — *συμμαθητής* discipulus, *γέννημα* progenies, — *καθημερινός* quotidianus, — *ἀνακαινώω* renovo, *καθαρίζω* purgo, *φυλακίζω* custodiae trado, in carcerem conijcio, etc.

Una sexta pars vocabulorum Novi Test. (scil. 392 substantiva, 171 adjectiva et adverbia, 319 verba) apud antiquos (classicos) scriptores Graecos non invenitur. Sed voces illae fere omnes ex vocibus antiquis derivatae sunt.

2. Neologismi grammaticales.

Consistunt in confusione dialectorum, neglectu multarum formarum ac regularum et inductione novarum, deinde in soloeccismis et barbarismis constructionis.

a) *Quoad phoneticam. Contractio et apostrophus* in libris sacris more Attico frequentes sunt, saepe tamen ubi poni debent, (more Ionico) negliguntur. E. g. *καὶ ἐγώ* pro *καὶ ἐγώ*, *ποιῶ* pro *ποιέω*, *ἀπ' ἀρχῆς*; at *ὁσιέων* pro *ὁσιῶν*, *κατὰ ἀποκάλυψιν*. In *concurso* vocum *aspiratio*

more Aeolico tollitur, e. g. *μετ' αὐτοῦ* pro *μεθ' αὐτοῦ*. — Pro *σσ* Atticorum more *ττ* scribitur.

b) *Articuli* usus saepe *inconstans* est legibusque caret; tum articulus contra omnes logicae et grammaticae regulas usurpatur, tum illegitime omittitur. Causae hujus fluctuationis sunt, praeter vim linguae vernaculae, graecitas versionis Alexandrinae Judaeis inhaerens, et fors lingua Latina, articulo carens.

Articulus saepe *adverbis* (et locutionibus adverbialibus) vel *genitivo* praepositur et ad nomen vel participium (verbi *esse*) tacitum spectat. E. g. *ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου* sc. rebus; *ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς* sc. existens, *τὰ ἄνω* (sc. ὄντια) *φρονεῖτε*, *τὰ πρὸς τὸν θεόν*, *οἱ ἐκεῖθεν*, *τὰ νῦν*. Similia sunt: *τὰ Καίσαρος* sc. ὄντια, quae caesaris sunt, quae ad caesarem pertinent; *τὰ τῆς ἀσθενείας μου* ea quae infirmitatis meae (res) sunt sc. ipsa infirmitas mea. Sed *οἱ ἐκ τοῦ κτλ.* qui ex — sunt significat familiam, domesticos vel servos. (E. g. Phil. 4, 22.) Nonnunquam articulus etiam vicem *pronominis relativi* obtinet; e. g. *Σαῦλος ὁ καὶ Παῦλος* Saulus, qui et Paulus.

c) *Nomen substantivum* multas habet abnormitates. In *declinatione* multae formae olim dialectorum propriae, vel apud antiquos scriptores rariores inveniuntur.

Nomina quaedam substantiva *duo genera* habent vel certe aliud genus, quam apud antiquos. E. g. *ἡ* et *ὁ βάλτος* rubus, *τὸ ἔλεος* pro *ὁ* misericordia, *ὁ λίθος* (lapis pretiosus) pro *ἡ*, *ἡ λιμός* et *ὁ λ.* fames *τὸ σκότος* pro *ὁ* tenebrae. — Nonnunquam etiam *heteroklisis* occurrit, id est duplex declinatio ejusdem nominativi, item *abundantia* seu duplex nominativi forma cum duplici declinatione. E. g. *ὁ σκότος*, *ου* et *τὸ σκότος*, *ους*, *τοῖς σάββασι* (ex *τὸ σάββατον*) et *τοῖς σαββάτοις*, *τοὺς σταδίους* et *τὰ στάδια*.

Nominativus (cum vel sine articulo) saepe pro *vocativo* usurpatur, more Atticorum. E. g. *χαῖρε ὁ βασιλεύς* (pro *ὦ βασιλεῦ*). Ideo Joan. 20, 28. *ὁ κύριός μου* per se et per grammaticam potest esse et nominativus et vocativus. Ubi vocativus ponitur, *ὦ* plerumque deest, nisi *emphasim* habeat.

Nominativus vel *accusativus* aliquando *pro genitivo absoluto* usurpatur. E. g. *ἀναβαίνων* pro *αὐτοῦ ἀναβαινοντος*, *ἐξεληθόνια δὲ αὐτὸν* pro *ἐξεληθόντος δὲ αὐτοῦ*.

Genitivus partitivus linguae Graecae biblicae satis familiaris est; sed frequenter etiam (more Hebraico) praepositionibus: *ἐξ*, *ἀπό* et *ἐν* compensatur. *Genitivus partitivus*, vel locutio partitiva etiam vice

subjecti indeterminati fungitur. E. g. *συνῆλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν σὺν ἡμῖν; εἶπον ἐκ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ.*

Nominativus *singularis* masc. cum articulo saepe significatione *universali vel collectiva* de toto aliquo genere dicitur. E. g. *ὁ δίκαιος* = justus quisque, justi, *ὁ ἀδελφός* proximi.

Terminatio α primae declinationis in genitivo et dativo sing. post ρ et ι saepe in η mutatur (more Ionum). E. g. *τῆς σπείρης, τῆ μαχαίρῃ* etc. Deinde genitivus masc. ejusdem primae declinationis nonnunquam more Dorico in α pro ου formatur. E. g. *βορῶς* (classice *βορέας*), gen. *βορῶα* pro *βορέου* (in N. T. et plerumque in LXX); deinde *τοῦ σατανᾶ, διὰ χειρὸς Βαρνάβα.*

d) *Adjectivum et participium* neutrum saepe *substantivi abstracti* obtinent vicem. (Atticismus.) E. g. *τὸ μωρὸν τοῦ θεοῦ (ἡ μωρία)*, scil. consilia Dei, quae hominibus stulta videntur; *τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου* praestantia Judaei, *τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ* notio Dei sc. de Deo, *τὰ ἀόρατα τοῦ θεοῦ* invisibilia Dei i. e. in Deo.

e) *Pronomen personale* 3. pers. plerumque per *αὐτός, αὐτή, αὐτό* exprimitur. E. g. Marc. 2, 25. 5, 40. Luc. 4, 30. 24, 28. etc.

Pronomen possessivum etiam sine emphasi usurpatur. Loco pronominis possessivi saepe genitivus pronominis personalis ponitur. Pronomen possessivum non solum genitivum subjectivum, sed etiam objectivum significat. E. g. *ἄφες τὸ δῶρόν σου; εἶπεν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ; εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν* in memoriam mei sc. vestram.

Pronomen αὐτός saepe ad substantivum suppressum vel procul in textu situm vel implicite et obscure significatum spectat. E. g. Luc. 2, 22. *αὐτῶν* pertinet ad Mariam et Joseph vel Jesum et Mariam; Rom. 2, 26. *αὐτοῦ* spectat ad ethnicum sub voce praeputii intellectum.

Frequens est etiam *constructio* pronominum *ad sensum*, i. e. congruentia pronominum cum genere et numero substantivi logici non grammatici. E. g. Matth. 4, 23. Joan. 6, 9. Gal. 4, 19. Apoc. 13, 14. Matth. 1, 21. et 28, 19. etiam in Latino.

Reflexivum 3. pers. in genitivo et dativo plurali (*ἐαυτῶν, ἐαυτοῖς*) non solum 3. personam, ut grammatica praecipit, sed etiam 1. et 2. personam plur. significat. E. g. II. Cor. 3, 5. *οὐχ ὅτι ἀφ' ἐαυτῶν ἱκανοὶ ἐσμεν*, vel Matth. 26, 11. *πάντοτε τοὺς πτωχοὺς ἔχετε μεθ' ἐαυτῶν.*

Loco pronominis *τίς* (aliquis, quidam) saepius *εἷς* (unus) legitur. E. g. Matth. 26, 69. *μία παιδίσκη*; deinde Matth. 19, 16. Marc. 5, 22. etc. Pronomina *ἕτερος* = alter (ex duobus) et *ἄλλος* = alius nonnunquam permutantur. E. g. Matth. 16, 14. Luc. 8, 5—8. Matth. 5, 39. Joan. 19, 32.

Pro *interrogativo* *πότερος* = uter, saepe indefinitum *τίς* vel *τίς ἐκ (ἀπὸ) τῶν δύο* invenitur. Multa pronomina interrogativa omnino desunt.

f) In conjugatione *verborum* plures formae, partim novae partim longiores partim contractae ortae, aut e dialectis assumptae sunt. Eas enumerare nimis longum, et quum plerumque haud difficulter intelligantur vere supervacaneum esset. Sufficiant aliquot exempla. E. g. *κάθου* pro *κάθησο* (imper.) *ἔδωκα* pro *ἔδων*; Ionicum *εἶπα* pro *εἶπον*, Doricum *ἦτω* pro *ἔστω*; deinde syllaba ultima imperativi per apocopen resecta: *κατάβα ἀπὸ τοῦ στανροῦ* more Ionico pro *κατάβαθι*.

Pro forma regulari et simplici saepius more Attico (vel Hebraico) *participium cum verbo substantivo vel alio verbo finito* usurpatur. E. g. *ἦν θέλων* pro *ἤθελε, ἐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα*, etc.

Modus *optativus* rarissimus est. Conjunctionibus pro conjunctivo aut optativo plerumque modus *indicativus* adjungitur. E. g. *ἵνα* indic. praes., *ὅτιαν* indic. praet. etc. Praesertim in lingua Graeca Judaeorum usus conjunctionum saepe linguam Hebraicam et Aramaicam imitatur, ut supra vidimus.

Pro verbis *mediis* lingua Graeca biblica verbis activis, cum pronomine reflexivo *ἐαυτόν* conjunctis utitur.

g) Propositiones *subordinatae* et *periodi*, generatim constructiones contortae et artificiales, libris sacris, praesertim historicis absunt. Plurimi autem neologismi linguae Graecae Judaeorum syntactici pro veris hebraismis sunt habendi.

B) Latinismi.

Quum tempore scriptorum N. T. lingua Latina per totum imperium Romanum esset diffusa, et quidam N. T. auctores (Marcus, Petrus, Paulus) diu multumque Romae commorati essent, Marcus et Paulus plane Romanis scriberent: non est mirandum, si multae voces ac phrases Latinae in linguam Graecam N. T. irrepserunt. Hujusmodi latinismi in omnibus libris Graecis ejus aetatis crebrius inveniuntur, quin etiam in lingua Chaldaica Talmudis frequenter occurrunt. En nonnulla exempla.

a) *Verba* (prope omnia substantiva) *Latina*: *ἀσσάριον* = as, *δηνάριον* denarius, et alia nummorum nomina; *κεντιουρίων* vel *κεντρορίων* centurio, *κῆνσος* census, *κοδράντης* quadrans, *κουσιωδία* custodia, *λεγεών* legio, *λέντιον* linteum, *μίλιον* milliarium (mille passus), *μόδιος* modius, *πρατώριον* praetorium, *σουδάριον* sudarium, *φραγέλλιον* flagellum, *φραγέλλειν* flagellare, etc.

b) *Phrases Latinae*: δὸς ἐργασίαν da operam, ἔχε με παρηγημένον habe me excusatum, ἱκανὸν λαμβάνειν satis accipere, τὸ ἱκανὸν τι ποιεῖν satisfacere, συμβούλιον ἔλαβον consilium fecerunt, etc.

C) Christianismi.

Religio Christiana partim novas ideas in mundum introduxit, partim antiquarum vocum significationem immutavit. Ideo auctores N. T. aut novas voces ac locutiones inducere, aut vocibus et phrasibus jam usitatis novas significationes superaddere coacti sunt. Huc pertinent:

a) *Novae voces Graecae aut novo sensu usurpatae* (etiam Latinae). E. g.

ἅγιοι, sancti scil. Christiani a peccatis mundati et ad vitam sanctam destinati.

ἄμνος τοῦ θεοῦ agnus Dei de Christo.

ἀντίχριστος Christi adversarius.

ἀπολύτρωσις redemptio per Christum.

ἀπόστολος apostolus.

βάπτισμα, βαπτίζειν, de baptismo Joannis, Christi et de sacramento.

βασιλεία τοῦ θεοῦ, τῶν οὐρανῶν, τοῦ χριστοῦ i. e. ecclesia.

δικαιοσύνη, δικαίωσις justificatio sensu dogmatico.

διάκονος, ἐπίσκοπος, πρεσβύτερος ut gradus hierarchici.

ἐκλεκτοί Christiani, praedestinati.

ἔργα opera, apud S. Paulum opera caeremonialia legis Mosaicae, apud S. Jacobum opera moraliter bona.

εὐαγγέλιον nuntium redemptionis, doctrina Christi (postea biographia Christi). Similiter εὐαγγελίζεσθαι.

καλεῖν vocare ad religionem Christianam vel ad apostolatam.

ἡ κυριακὴ ἡμέρα dies primus hebdomadae (aliquando dies iudicii).

τὸ κυριακὸν δεῖπνον coena dominica, eucharistia (una cum agapis).

λόγος apud S. Joannem secunda SS. Trinitatis persona.

μυστήριον arcanum Dei, sacramentum (sensu theologico).¹

πίσις, πιστεύειν εἰς fides, credere (in) sensu Christiano, i. e. fides viva (apud profanos fiducia, honestas, fidelitas, etc.).

πνεῦμα ἅγιον, θεοῦ, τοῦ πατρὸς, χριστοῦ tertia SS. Trinitatis persona ὑψοθῆναι apud S. Joannem exaltari seu crucifigi.

¹ Ipsa vox sacramenti apud profanos juramentum militare vel obligationem significat.

χάρις gratia significatione theologica.

χριστός Messias.

χριστιανός Christi fidelis.

b) *Novae aut novo sensu usurpatae phrases.*

ἀπόθεσθαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον deponere veterem hominem i. e. pristinum habitum flagitiosum relinquere.

τὸν ἄριον κλάειν (κλάσαι) panem frangere i. e. eucharistiam celebrare (ἡ δὴ δὴ δὴ = panem frangere seu distribuere).

ἐνδόξασθαι χριστόν Christum induere i. e. doctrina, virtutibus atque gratia Christi imbuti atque ornari.

ἐπιτιθέναι χεῖρας sacramentum confirmationis vel ordinis impertire.

Praeterea in lingua S. Scripturae Graeca aliarum etiam linguarum peregrinarum voces inveniuntur. Ita *persismi*, e. g. *παράδεισος*, paradisus, saeptum venationis seu vivarium, *ἀγγραφεῖν* cogere (more tabellariorum seu cursorum Persicorum ad equum vel currum commodandum cogere aut vehiculum vi ad usum rapere), *γάζα* thesaurus, aerarium,¹ *μάγοι* sapientes, *μαγείων* artem magicam exercens, etc. Quidam etiam *cilicisimos* (locutiones Cilicienses in epistolis Paulinis) et *arabismos* in S. Scriptura se deprehendisse asseverant; quod utique facilius dicitur quam probatur.

§ 26.

Fontes consuetudinis loquendi Hebraicae, Chaldaicae et rabbinicae.

Consuetudo loquendi biblica, utpote mortua, ex testimoniis historicis cognoscenda. In praxi autem illi, qui hodie linguas biblicas mortuas discere volunt, grammaticas, lexica aliaque opera philologica consulunt. Hujusmodi opera sunt fontes sermonis obvii, quos infra enumerabimus. Sed quum haec ipsa opera saepe vacillent atque inter se repugnent: ei, qui eruditam et fundatam sensus biblici scientiam exoptat, frequenter recurrendum est ad fontes ipsos primarios, e quibus recentiora opera philologica hauserunt. Imo omnibus, qui saltem explicationes et argumenta aliorum intelligere atque expendere volunt, aliqua ipsorum fontium cognitio est necessaria.

1. — Fontes consuetudinis loquendi *Hebraicae et hebraizantis.*

a) Ipse *textus originalis S. Scripturae A. T.*, qui solus est fons immediatus; omnes sequentes mediati.

¹ Sed nomen urbis Gazae גַּזַּי fortasse derivatur e radice Hebr. גַּזַּי munivit.

b) *Versiones antiquae* textus Hebraici *immediatae*, nominatim versio Graeca Alexandrina, versiones Graecae Symmachi Theodotionis et praecipue Aquilae verborum tenacis, item reliquae versiones hexaplares; deinde paraphrases Chaldaicae (targumim), versiones Samaritana, Syriaca (Pešito), Coptica, Latina (Itala et Vulgata) et Arabica (quam fecit Sa'adja Gaon).

Fides et auctoritas illarum versionum in consuetudine sermonis eo major est quo melius auctores linguam Hebraicam vel Chaldaicam sciverunt, quo antiquiores sunt, quo accuratius litteris haerent, quo minus ex rationibus dogmaticis vel polemicis consuetudinem loquendi neglexerunt et quo integrior textus versionum permansit. Proh dolor, versionis Alexandrinae, aetate omnium primae, textus mendis librarium est vitiatus et ipsa similiter aliis versionibus significationem saepe falsam vel nimis vagam exhibet.

c) *Scriptores antiqui*: Josephus Flavius, Talmud et antiqui Judaeorum commentarii (midrašim), dein S. Patres (praecipue Origenes, S. Hieronymus), qui textum Hebraicum aliquando citare, vertere vel explanare solent. (Josephus tamen et Patres plerumque versione LXX. utuntur).

d) *Scripta rabbinorum* medii aevi critica, philologica et exegetica.

Magnum opus rabbinorum *criticum* est *Masorâ*.

Grammatici Judaei sunt sequentes. Jehudâ ben David Chajjug Hispanus (circ. an. 1000), Jonâ ibn Ganach (Abul-walid Merwan) Hisp., qui grammaticam Hebraicam lingua Arabica scripsit annis 1050—55.; Abr. ben 'Ezra seu Abenezra († 1167), Jos. Qimchi (saec. XII.), et Mos. Qimchi (circ. 1200.) Sed omnibus antecellunt: *David Qimchi* seu Radaq († 1235), qui opus grammaticum sub titulo *mikhlol מִכְלֹל* composuit, et *Elias Levita* († 1549), qui scientiam linguae Hebraicae inter viros doctos Christianos propagavit.

Lexica Hebraica plus minus completa et bona confecerunt sequentes. Sa'adja gaon († 942), Jehudâ ben Chajjug, *Menachem ben Saruq* (saec. X—XI), qui primum lexicon Hebraicum proprie dictum scripsit, sed legem radicum trilitterarum nondum noverat; Jonâ ibn Ganach qui praeter grammaticam etiam lexicon Hebr. arabice composuit (an. 1050—55) sub titulo *Liber radicum*; *R. Salomo ben Abr. Parchon* († 1160) praeter opus grammaticum etiam lexicon scripsit, cui titulus est *'Arukh*. Omnium autem celeberrimus est *David Qimchi*, cujus lexicon inscribitur *Liber radicum*, סֵפֶר הַשָּׁרָשִׁים quod opus fons est principalis lexicographiae Hebraicae.

Commentatores autem meliores, qui multas voces explanarunt, sunt: Raši (Jarchi), Abenezra, Jos. et David Qimchi et alii, de quibus infra in historia interpretationis Judaicae sermo fiet.

Meminerit tamen lector, in lexicis et commentariis rabbinorum medii aevi praeter doctrinam ex traditione scholarum haustam, conjecturas quoque incertas inveniri; quapropter eorum dicta in quaestione de consuetudine sermonis Hebraici argumenta peremptoria non sunt.

2. — *Fontes consuetudinis loquendi Chaldaicae et chaldaizantis.*

a) Partes S. Scripturae lingua Chaldaica scriptae.

b) Inscriptiones cuneatae novi regni Babylonici, lingua Babylonio-chaldaica exaratae, recentius in lucem protractae.

c) Paraphrases Chaldaicae (targumim) antiquiores.

d) Partes Talmudis chaldaice scriptae (gemara) et antiquiores commentarii (midrašim).

Hi omnes sunt fontes immediati seu coevi sive linguae Chaldaicae biblicae, sive recentioris Aramaicae. Fontes autem mediati sunt

e) scripta medii aevi Chaldaica.

3. — *Fontes rabbinismorum* praeter S. Scripturam N. T.

a) Josephus Flavius.

b) Talmud (mišnâ et gemara).

c) Antiqui commentarii Bibliorum (midrašim etc.) et Talmudis. Praeter hos fontes immediatos fontes mediati sunt

d) scripta rabbinorum medii aevi.

4. — *Subsidia* consuetudinis loquendi Hebraicae sunt etymologia, analogia linguae et dialecti cognatae: Chaldaica (Aramaica), Syriaca et Arabica. Lingua Aramaica ad Hebraicam proxime accedit, Arabica remotior est. Ideo cavendum est, ne significationes et analogiae Arabicae linguae Hebraicae temere ac vi ingerantur, ut saeculo XVIII. a schola Schultensiana factum est.

Adnotatio. Scientia linguae Hebraicae usque saeculum XVII. et apud Judaeos et apud Christianos traditione scholarum Judaicarum erat innixa. Haec erat *methodus traditionalis*, cujus usu maxime Joan. Reuchlin († 1522) et Joan. Buxtorf sen. († 1629) excelluerunt. — Saec. XVII. invaluit *methodus harmonica* seu *comparatio externa*, quae traditionem Judaeorum rejecit, comparationem lexicalem cum aliis linguis etiam non cognatis, formam et significationem vocum, non radices spectantem, induxit, qua consuetudinem sermonis Hebraici invenire ac corrigere voluit. Ita Val. Schindler (1612), Lud. de Dieu (1624), J. N. Hottinger (1649) et Edm. Castelli (1669). — Ineunte saec. XVIII.

alii traditione et comparatione linguarum externa repudiatis, sermonem Hebraicum per *comparationem internam* e seipso, scil. ex analogia, monumentis et etymologia constituere adnixi sunt. Ita Jac. Gussetius (1702), Casp. Neumann (1696--1715), Val. Loescher (1706).

Paulo post *schola Belgica* seu *Batava*, cujus auctores fuerunt Alb. Schultens (Institutiones ad fundam. linguae Hebr. Lugd. Bat. 1737. et Origines Hebr. 1723—37. Ed. II. 1761. auctor † 1750) et Nic. W. Schröder († 1798) tum traditionem, tum comparationem internam impugnavit, et *comparationem dialectorum* introduxit. (*Method. comparativa*.) Similem viam trivit J. Jahn. Etiam J. Olshausen linguam Hebraicam e praesumpta lingua Semitica primitiva, Arabicae antiquae simili conatus est explicare. Studium tamen hoc graves errores peperit. Schola Schultensiana linguam Aramaicam plane neglexit, Arabicam omnibus subsidiis, immo fontibus ipsis praetulit, vocabulis Hebraicis significationes Arabicas supposuit, et ita interpretationes arbitrarias ac falsissimas produxit.

Aetate recentiore Guil. Gesenius († 1842) *methodo empirica* i. e. monumentorum linguae studio, H. Ewald († 1875) *methodo philosophica* seu rationali naturae linguae examine, alii autem alia via immoderato arabismi usui modum imponere conati sunt. Optime tamen de philologia Hebraica meruit schola *historico-analytica* (Jul. Fürst, F. Delitzsch), quae traditionis studium cum comparatione interiore et exteriori conjungit.

§ 27.

Fontes consuetudinis loquendi Graecae biblicae.

Quum consuetudo loquendi biblica Graeca (praeter pauca verba Latina, ex fontibus linguae Latinae notissima) triplex habeat elementum: Graecum commune, Hebraico-graecum et Christianum; horum fontes singillatim enumerandi sunt. Fontes isti sunt uberrimi et plerumque immediati.

1. — *Fontes dialecti communis* (et vulgaris).

a) *Scriptores Graeci recentiores*, qui aliquot saeculis ante et post Christum scripta ediderunt, et eadem vel simili dialecto ac libri sacri utuntur.

Tales sunt *Thukydides* historiographus saec. V. a. Chr., *Polybius* saec. II. a. Chr., *Diodorus Siculus* et *Strabo*, uterque saec. I. a. Chr., *Plutarchus* circa 100. post Chr., *Arrianus* sub Hadriano (117—138. post Chr.), *Herodianus* circa 200. post Chr. Huc adde *Sanctos Patres* et alios *scriptores ecclesiasticos* primorum saeculorum.

b) *Versiones antiquae* in Graecum vel e Graeco factae.

c) *Grammatici et lexicographi* (item glossatores et scholiastae) antiqui et medii aevi, qui partim ex lingua adhuc viva, partim e fontibus antiquioribus deinceps perditis linguae scientiam hauserunt.

Eorum praecipui sunt sequentes: *Hesychius* saec. III—V. post Chr. Alexandriae vivens, qui lexicon Graecum composuit (typis vulgatum Lugd. Bat. 1746—66. Lipsiae, 1792. Jenae, 1860 et 1867); *Photius* patriarcha Constant., qui saec. IX. lexicon Graecum scripsit (editum Lipsiae 1808, Londini 1822, Lipsiae, 1823); *etymologicum magnum* ignoti auctoris e saec. X. vel XI. (Venet. 1549. Lipsiae, 1816—20); *Suidas* grammaticus saec. X—XII. florens, qui celeberrimum lexicon Graecum confecit (Cantabr. 1705. Oxon. 1834. Hal. 1853. Berol. 1854); deinde *Zonaras* saec. XI—XII. (Lipsiae, 1808) et *Phavorinus* saec. XVI. (Romae, 1523, Basil. 1538, Venet. 1712) pariter lexicorum Graecorum auctores.

2. — *Fontes linguae Graecae Judaeorum.*

a) *Libri sacri* A. et N. T. graece scripti.

b) *Versio LXX* a Judaeis confecta, quae non solum linguam Graecam Judaeorum nobis exhibet, sed etiam ipsa apud Judaeos diligenter lecta multum contulit ad linguam Graecam Judaeorum et Novi Test. auctorum. Similem utilitatem praebet *versio Aquilae*.

c) *Philo* et *Josephus Flavius* auctoribus Novi Test. fere coevi et saepe rerum biblicarum mentionem facientes vel eas describentes.

Imprimis ex operibus Josephi multa in libris sacris intelligimus, e. g. significationem vocum judaizantium: βασιλικός homo aulicus, ἐφημερία classis sacerdotum ministerio diurno fungens, κρισις magistratus et tribunal provinciale. Philo nos docet significationem vocis ἐγκαίνια, festum dedicationis (25. kislev).

d) *Apocrypha Vet. et Novi Test.* Graeca (ex parte) a Judaeis vel Judaeo-christianis et quidem primis post Christum saeculis conscripta.

3. — *Fontes christianismorum.*

a) Ipsi *libri sacri N. T.* quorum unus locus alterum illustrat.

b) *Versiones antiquae Graecae* a Christianis confectae, et aliae versiones e Graeco factae.